

POETICA PSALMIOR

Ana-Elena LUNGU¹
anutza_l_95@yahoo.com

Motto: „Cuvântul lui Hristos să locuiască întru voi cu bogăție. Învățați-vă și povățuiți-vă între voi, cu toată înțelepciunea. Cântați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-I, în psalmi, în laude și în cântări duhovnicești”. (Coloseni 3, 16)

ABSTRACT: This paper proposes a comparative analyses of several poems, named *Psalm*. This kind of poem has its roots in the *Bible*, where means a invocation to God. Modern poems, written by T. Arghezi, Al. Macedonski or L. Blaga has only this title, but their essence is the struggle of human being, who wants desperately to know if God really exists. Existentially questions are the base of modern poems, where the man tries to initiate a dialogue with God. Having no answer, his attitude changes from faith to disbelief. His final belief is that God lives everywhere, in every piece of nature around us.

KEYWORDS: God, existence, question, slave, sacred.

Paradigma poetică a Psalmilor pare a reitera gestul arhetipal al invocării divinității de la o epocă la alta până în modernitate. Carte de căpătâi a tuturor timpurilor, Biblia păstrează, asemenea unui codex, încifrate în ea, o multitudine de sensuri arhetipale a căror valențe încearcă poezii să le reinterpreteze în diverse creații culte: „o enigmă în inima moștenirii noastre culturale, asemenea marelui *Boyg sau sfinxului din Peer Gynt*”². Este și cazul Psalmilor, la origine imnuri de slavă adresate divinității, care sub pana artiștilor, de la Dosoftei încoace, au îmbrăcat multiple forme, devenind poeme în care freamătă neliniști existențiale.

Cele mai vechi cântări religioase întrebuințate în cultul creștin sunt psalmii biblici, al căror uz liturgic e moștenit încă din cultul iudaic. În cultul ortodox ei formează o parte integrantă a serviciului divin, fiind prezenți,

¹ Elevă în clasa a XI-a E la Colegiul Tehnic „Dimitrie Ghika”, Comănești, județul Bacău; (coordonator: prof. dr. Silvia Munteanu).

² Northrop Frye, *Marele Cod. Biblia și literatura*, traducere Aurel Sasu și Ioana Stanciu, Editura Atlas, București, 1999, p. 22.

aproape în toate slujbele. Primii și cei mai importanți psalmi folosiți în cultul Bisericii primare se consideră a fi psalmii mesianici, adică aceia în care împăratul, proorocul David a întrezărit și a profetit, mai mult sau mai puțin clar, venirea, viața, activitatea, patimile până la moartea Mântuitorului.

Deși cartea Psalmilor conține cam un singur gen literar, din punct de vedere al valorii spirituale, psalmii, conțin învățături profetice, înțelepciune, deci posedă o valoare spirituală inegalabilă. Ei reprezintă în primul rând colecția străveche a imnurilor și cântecelor de laudă, închinare lui Dumnezeu, folosiți pe larg în templu de israeliți, mai întâi, și apoi savurați de poporul lui Dumnezeu din orice veac.

În sine cuvântul grecesc *psalm* nu înseamnă doar *cântec*, ci mai are la origine și cuvântul evreiesc *zmr*, care înseamnă „*a ciupi cu degetele corzile unui instrument*”. Psalmii au fost compuși nu doar pentru a fi cântați cu instrumente, ci și cu inima. Pe fiecare pagină a psalmilor cititorul descoperă elemente ale vieții sufletului și ale trăirilor, care sunt cu desăvârșire creștine. Psalmii sunt utili și pentru că descriu întreaga paletă de trăiri omenești ale omului aflat între Dumnezeu și lumea aceasta. Fiecare trăire cunoscută omului este minunat exprimată în psalmi, mânie, bucurie, exaltare, încredere, pocăință, îndoială, sau chiar răzbunare, psalmii reprezentând o adevărată anatomie a părților sufletului.

Unul dintre cei mai reprezentativi dintre psalmii biblici este *Psalmul 50* scris de către împăratul David, după ce acesta și-a recunoscut și mărturisit păcatele înaintea Proorocului Natan. El ocupă un rol aparte, atât în rugăciunea comunitară a Bisericii, cât și în cea particulară a creștinului și ne evidențiază conștientizarea stării de păcătoșenie, a dublului păcat săvârșit, desfrâul și uciderea.

Simțul păcătoșeniei, vederea propriilor păcate, nu vine raportând comportamentul nostru la o simplă formă de moralitate sau lege. El se manifestă în prezența lui Dumnezeu Însuși, a sfințeniei Sale. Numai în lumina sfințeniei dumnezeiești putem să ne simțim starea de păcătoșenie, asemenea criminalilor și celor ce săvârșesc adulter. Cu cât mai profund participăm la sfințenia dumnezeiască, cu atât vom putea mărturisi mai sincer că *suntem cei dintâi dintre păcătoși*.

Psalmul 50 nu este numai o expresie a pocăinței și dezgustului față de propriile păcate. El ne descoperă că sfințenia copleșitoare a lui Dumnezeu este cea care ni se face sursa unei pocăințe profunde și autentice. Nu este o formă morbidă și ursuză de plângere a păcatelor. El ne reamintește că pocăința își

găsește împlinirea nu căutând în urmă la păcatele noastre, disperând, ci privind înainte cu nădejde și credință. Privirea nu este ațintită în spre pământ, în spre adâncurile iadului, ci în spre cer, spre Împărăția lui Dumnezeu.

Acest psalm ne reamintește că Dumnezeu aude, vede rugăciunea și pocăința inimii noastre, fiind o rugăciune dătătoare de nădejde: *Stropi-mă-vei cu isop, și mă voi curăți; spăla-mă-vei, și mai vârtos decât zăpada mă voi albi. Auzului meu vei da bucurie și veselie, bucura-se-vor oasele cele smerite. Întoarce fața Ta de către păcatele mele, și toate fărădelegile mele sterge-le. [...] Doamne, buzele mele vei deschide, și gura mea va vesti lauda ta. Că de ai fi voit jertfă, ți-aș fi dat: arderile de tot nu le vei binevoi. Jertfa lui Dumnezeu, duhul umilit; inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi.*

Psalmul de pocăință a Proorocului David este îndrumătorul primordial care ne ajută să cădem înaintea lui Dumnezeu cu umilință, nădejde și credință pentru iertarea păcatelor, căci recunoașterea și mărturisirea acestora este primul pas spre dobândirea iertării dumnezeiești. Acesta este o mărturie strălucitoare a bunătății lui Dumnezeu, ținută în mână de David, ca o făclie, mângâind orice suflet zdrobit de pe urma păcatului.

După mii de ani, pe la jumătatea veacului al XVII-lea mitropolitul Moldovei, însuși, observă starea clerului de a nu mai cunoaște limba slavonă, care totuși, prin puterea tradiției, dăinuia în bisericile noastre și că, din această cauză, oficierea cultului divin se făcea anevoie. O înviorare a culturii slavone nu mai era cu putință în țările noastre, deoarece în sudul dunărean, oprimat sub apăsarea turcească, focarele de cărturărie slavă se stinseseră. La această răspântie din viața bisericii noastre se ivește marele mitropolit Dosoftei care, adăpându-se din izvoarele autentice ale ortodoxiei începe munca grea pentru introducerea limbii naționale în biserică.

Mitropolitul avea în urma lui o muncă grea pe tărâmul culturii și venea cu intenția de a reînvia activitatea cărturărească din epoca lui Vasile Lupu. *Psaltirea* tipărită la Uniew, în 1673 este, după cum mărturisește însuși stihuitorul ei, rodul unei munci grele: a lucrat-o *cu multă trudă și vriame îndelungată, în cinci ani foarte cu osîrdie mare.*

Versiunea *Psaltirii* păstrată în manuscrisul din 1671 are o importanță aparte, fiindcă, pusă în paralelă cu textul tipărit în 1673 ne dă posibilitatea de a urmări procesul de elaborare și creație a mitropolitului poet care, mulțumit de prima reacție, revede neconținut textul, modifică uneori ritmul, corectează expresia, îndreaptă mereu, veșnic în căutarea unei forme mai clare și mai expresive.

Ideea de a versifica psalmii și de a-i așeza pe melodii, pentru a fi cântați în biserici, în reuniuni, în case, a pornit de la calviniștii francezi, care au constituit sursa supremă de inspirație a primului traducător al psalmilor românești, căci până la el nu se cunoștea niciun model tipărit în literatura română, nici în cea slavă, nici în cea greacă, afară doar de încercarea păstrată în manuscris a lui Gheorghe Palamed.

Deși primul scop al lui Dosoftei a fost cel practic – de a transpune în versuri psalmii lui David, el nu uită să adauge că a tradus cartea *cu multă trudă, cum a putut mai frumos...ca să poată trage hirea omului către cetitul ei*. Se întrevede astfel un început de argument estetic și poate fi considerată pertinentă opinia lui Mazilu cu privire la existența unei conștiințe poetice la Dosoftei care, prin traducere, reușește să obțină o echivalență românească demnă de originalul biblic.

Psaltirea reprezintă primul monument de limbă poetică românească. Dincolo de efortul tehnic (originea strofică fiind distihul), se remarcă și calitatea scrierii pe o gamă care cuprinde suavul, delicatețea, rugăciunea, sfiosul, muzicalitatea, vigoarea, plângerea sau bucuria. A străbate *Psaltirea* echivalează cu o călătorie printr-o țară a minunilor poetice.

O lamentație a celui ce se simte părăsit de Domnul este foarte profundă în spiritul biblic, dar cu aceeași concretețe naivă a metaforelor. De remarcat este simplitatea versului moral, interior, al spovedaniei lirice. Originală, plină de detalii concrete, este exprimată setea de Dumnezeu a trupului și a sufletului.

Dosoftei explorează toate izvoarele vii ale limbii spre a obține o echivalență românească pentru termenii și ideile biblice. Modifică forma cuvintelor și asimilează poetic arhaisme și regionalisme, într-un efort lingvistic ce amintește de Mihai Eminescu și de Tudor Arghezi, astfel încât este justificabilă aprecierea lui Eugen Negrici că „*Dosoftei nu se conforma vocabularului psalmilor biblici, ci regulilor prozodice*”³. Sub aspect prozodic, este impresionant efortul lui Dosoftei de a experimenta rime și ritmuri de diverse tipuri, până obține o cadență convenabilă.

În concluzie, Dosoftei – reprezintă fundamentul nașterii poeziei românești din epoca modernă, cu toate stângăciile lingvistice și căutărilor inerente oricărui început, căci, „*de la Coresi la Dosoftei și de acolo mai departe, la Ion Budai-Deleanu și, în cele din urmă, la Eminescu, istoria poeziei*

³ Eugen Negrici, *Poezia medievală în limba română*, Editura Vlad & Vlad, Craiova 1996, p. 27.

noastre se confundă cu însuși drumul pe care-l străbate limba română, cu eșecurile și biruințele ei”.

De ce persistă Psalmul în literatura română? Iată o întrebare firească ce se naște dacă urmărim evoluția acestei specii literare și descoperim că poeți precum Al. Macedonski, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, V. Voiculescu, Șt. Augustin Doinaș, Ioan Alexandru au cultivat acest gen de poem. Un răspuns ni-l oferă criticul Eugen Negrici, care leagă psalmul de vocațiile popoarelor lumii și aduce argumentul moștenirii culturale bizantine. Negrici vorbea despre două vocații și anume vocația desăvârșirii și cea a magnificării. Dorința de a se desăvârși, altfel spus, dorința de educație, după cum ne explică istoricul literar, se înfăptuiește „fie imitând conduita unui model, fie urmând un model de gândire, fie evitând modelele negative”⁴. Modelul l-a constituit imnul bisericesc, iar imnurile bizantine, la rândul lor, pe filiera poeziei religioase de origine siriană, își au obârșia în lirica iudaică, așadar în psalmi⁵.

Pe de altă parte, Psalmii moderni ai lui Macedonski nu au versetele și modelul clasic al psalmilor, ci sunt alcătuiți în general din trei catrene cu versuri scurte de câteva silabe, dar au sentimentul de evlavie, au credință, au o trăire creștină. Psalmii lui Macedonski palpită fie de sentimentul funciar al poetului de ranchiună și decepție, fie de tentația zborului și aspirația spre extaz.

În cei unsprezece *Psalmi moderni*, Alexandru Macedonski își exprimă preponderent spiritul de revoltă, sentimentul damnării, martiriul, averșiunea față de dușmani – folosindu-se de motivul vrăjmașului care apare frecvent în textele biblice. Cu alte cuvinte, Macedonski transformă conflictul său cu contemporanii, în psalm; motivele psalmilor săi nu sunt comunicarea cu divinitatea, ci cu eul neînțeleș al poetului, mândru și neclintit, ipostazierea sa ca o întrupare a răbdării, poetul damnat, uitat de Dumnezeu și de lume, absența harului poetic. Ei înalță sufletul poetului spre-o înaltă și tainică slavă. Sintetizând, putem aprecia că Psalmii săi se concentrează în jurul unui egocentrism exacerbant, de aceea pierde una dintre funcțiile sale inițiale: încercarea omului de a stabili o punte între el și divinitate, căutarea neobosită a sacralității și așteptarea unor revelații. Cu toate acestea, trebuie menționat că poetul face dese referiri la psalmul

⁴ *Ibidem*, p.7.

⁵ Cf. Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1980, p.13.

biblic și nu neagă această filiație a lor, chiar dacă lamentația îmbracă forma reproșului

Figură mitopoetică, omul arghezian se supune pe sine unei neantizări exasperate. Lecturile lui Arghezi din scrierile lui Nietzsche se reflectă în vocația nihil-ului, în criza funciară a umanului, pe acel vid prin care omul se înființează. Niciodată identic cu sine, lipsit de fermitatea consolatoare a identității conștiente, eul își neagă umanitatea. Astfel, în ipostaza Psalmistului, cea mai plină de ambiguități dintre ipostazele eului mitic arghezian, Omul în fața Domnului absent se mărturisește cu umilință: *Nici omul meu nu-i poate omenesc.* (Psalm IV)

Sufletul arghezian nu e însuflețitor. El nu se proiectează în sus. Acest excelsior sub semnul căruia se află *sufletul* în poezia lui Macedonski îi este străin. Macedonski atribuie sufletului o stare de fericire naturală, o propensiune spre eliberarea din corpul-carceră: *O, suflet! sparge-odată îngusta-ți închisoare/ Și scutură-te-odată de lutul pământesc* („La suflet”). La Arghezi, în *Psalm, Ruga mea e fără moarte, homo religiosus* apare în ipostaza răzvrătitului care se ceartă cu Dumnezeu, confruntarea sa cu Logosul, cu Dumnezeu-Cuvânt. Revoltatul negator, bântuitul de spaimetele neantului încearcă, iar și iar, să depășească nihilul. *Noaptea* devine simbolul ascunzîșului sursei primordiale.

Rugăciunea argheziană are o finalitate cognitivă. Ea este un efort spre apropierea prin cunoaștere. Psalmul este o meditație interogativă prin care poetul încearcă să risipească păcelele, ori să-și risipească propriile cețuri insinuante în spațiile infinite spre a cuprinde, cunoaște, divinitatea ascunsă.

Rugăciunea reprezintă vorbire în gol, căci nu-și cunoaște adresa. *Psalmistul* se roagă pentru darul științei *să te înțeleg*, dar glasul său interoghează sau se lamentează fie și în pustiu. Numenul, ceea-ce-nu-este, tocmai prin această neființă a sa tulbură orice ființă omenească: *Psalmul este liniștea sufletelor, răsplătitorul păcii, potolitorul gălăgiei și valului gândurilor... Este alungătorul demonilor, aducătorul ajutorului îngeresc, armă pentru teama de moarte, liniște pentru oboseala zile. El face ca pustuirile să se simtă locuite.*

Titlul sugerează un stadiu în care aprinderea divinului presupune negarea totală a umanului. *Fură cuvinte* reprezintă o crispă a neputinței, voința de a merge dincolo de moarte. Religia, cultul, rugăciunea își descoperă pe rând, pentru el deșertăciunea. *Homo religiosus* e cel care veghează, e o vigilie care scrutează în noapte, așteptând o epifanie, o apariție a sacrului.

Nici rugăciunea, nici veghea minții nu pot sfâșia întunericul și sili lumina să pogoare. Noaptea în care suntem învăluți este spațiul impenetrabil al tainei.

Deși Lucian Blaga nu a compus mulți psalmi, ei nu pot fi trecuți cu vederea, deoarece reflectă relația poetului-filosof cu sacrul. Este evidentă și-n cazul acestor poeme amprenta blagiană: redescoperirea sacrului se realizează la modul metaforic, căci poetul include divinul între mistele lumii, camuflat pretutindeni și, totodată, necunoscut. Căutarea unei stări inefabile definește psalmul blagian. Relația cu Dumnezeu, o divinitate ipostaziată în Marele TU, pendulează între aproape și departe, atunci când ființa încearcă să inter-relaționeze cu sacrul.

Ca și la Tudor Arghezi, și la Lucian Blaga există diverse faze prin care trece omul atunci când dorește să stabilească o relație directă cu dumnezeirea: pe de o parte, descoperim incomunicarea, când eul poetic aspiră să restabilească o relație totală cu sacrul (*Psalm – O durere totdeauna mi-a fost singurătatea*). Există și o atitudine de renunțare în pofida credinței că doar moartea mai poate reînnoia legătura cu sacralitatea (*Cânele din Pompei*). Pe de altă parte, este evidentă și atitudinea de indiferență, adoptată nu numai de Dumnezeu, ci și de ființa umană, care se întrebă retoric, aproape la modul obsesiv de-a lungul unei căutări nesfârșite: „Unde ești, Elohim?” (*Ioan se sfâșie în pustie*). Sunt ușor recognoscibile și alte ipostaze: Dumnezeu-impresie, asemeni unei *fata morgana* (*Psalmul 151*), Dumnezeu – musafir, Dumnezeu – atotprezent în natura înconjurătoare, revelat ființei în holdă, undă, prund, sfânta toamnă, vara de foc sau duminica. Și dacă la Blaga cunoașterea poetică este explicabilă prin iubire, și relația cu sacrul se subordonează aceluiași sentiment. Eul poetic crede cu tărie că experiența iubirii îndeplinește, prin pasiunea ei, aspirația spre sacralitate, îndepărtând tot zbuciumul sufletesc, toate frământările ființei (*Psalm Dragostei*).

În concluzie, putem aminti că lucrările literare ale lui Arghezi, Blaga și Macedonski, care se numesc *Psalm* și *Psalmi moderni* nu au nimic în comun cu *Psalmii biblici*, compuși de psalmistul și împăratul David și versificați de Sfântul mitropolit Dosoftei, care alcătuiesc Psaltirea, importantă carte de cult a Bisericii ortodoxe, care este o minunată opera lirică a legăturii omului cu Dumnezeu-Creatorul. Conștiința poetică a făcut din psalm o specie literară, cultivată în literatura noastră încă de la primele încercări în ale versificației și până în perioada modernă, dovedind astfel că fiorul sacralității trece dincolo de epoci și curente literare și atrage ca un magnet

lira ființei, bătuită de aceleași întrebări rămase fără răspuns sau de mirajul absolutului.

Bibliografie:

- [1] Balotă, Nicolae, *Opera lui Tudor Arghezi*, Editura Eminescu, București, 1979.
- [2] Boca, Arsenie, *Cărarea Împărăției și Psaltirea lui David*, vol. I, Editura Cristimpuri, București, 2011.
- [3] Cartoian, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
- [4] Northrop, Frye, *Marele Cod. Biblia și literatura*, traducere de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, Editura Atlas, București, 1999.
- [5] *** *Sfânta Scriptură*, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, București, 2008.